

Folkhälsomyndigheten

Alkoholservering på särskilda boenden

Egenkontroll

© Folkhälsomyndigheten, 2014

Denna titel kan beställas från:
Folkhälsomyndighetens publikationsservice,
e-post: publikationsservice@folkhalsomyndigheten.se.

Den kan även laddas ner från:
www.folkhalsomyndigheten.se/publicerat-material

Artikelnummer: 14004
ISBN 978-91-7603-394-4 (pdf)
ISBN 978-91-7603-395-1 (print)

Foto omslag: Thinkstock
Foto inlaga: s.4 Scandinav Bildbyrå, s.7 & s.10 Thinkstock
Grafisk produktion: AB Typoform
Tryck: Edita Bobergs, 2014

Innehåll

ALKOHOLSERVERING PÅ SÄRSKILDA BOENDEN 5

Restriktiv alkoholpolitik 5

Vad får man servera 5

Egenkontroll av alkoholserveringen 6

VILKA REGLER GÄLLER FÖR ALKOHOLSERVERING PÅ SÄRSKILDA BOENDEN 7

Ordning och nykterhet 7

Åldersgräns 18 år 8

Påverkade personer 8

Marknadföring 8

Ingripande från kommunen 9

FÖRSLAG PÅ RUTINER 11

FÖRSLAG PÅ UTFORMNING AV EGENKONTROLLPROGRAM 13

ALKOHOLSERVERING PÅ SÄRSKILDA BOENDEN

Denna informationsbroschyr riktar sig till dig som är ansvarig för, eller som arbetar på, ett särskilt boende.¹ Informationen är framtagen av Folkhälsomyndigheten. Broschyren är översiktlig och mer detaljerad information finns i alkohollagen (SFS 2010:1622), i regeringens proposition Alkoholvering på särskilda boenden (prop. 2011/12:61) samt i slutbetänkandet av utredningen Alkoholvering på särskilda boenden (SOU 2011:41). Du kan även vända dig till din kommun för att få stöd och mer information.

Restriktiv alkoholpolitik

Målet för den svenska alkoholpolitiken är att främja folkhälsan genom att minska alkoholens medicinska och sociala skadeverkningar. Målet ska nås genom insatser som minskar alkoholkonsumtionen och motverkar skadliga dryckesbeteenden. Ett av de viktigaste politiska instrumenten för att nå detta mål är en restriktiv lagstiftning på alkoholområdet.²

Vad får man servera

Sedan 2012 är det tillåtet att servera alkoholdrycker, d.v.s. spritdrycker, vin, starköl och andra jästa alkoholdrycker till de boende och deras besökare³ på särskilda boenden där man erbjuder måltidsservice. Det krävs inget serveringstillstånd och den som är ansvarig för verksamheten behöver inte anmäla till kommunen att det bedrivs alkoholvering. De alkoholhaltiga dryckerna ska köpas på Systembolaget.

---

1. Med särskilda boenden avses sådana boenden för äldre människor som regleras i 5 kap. 5 § andra stycket socialtjänstlagen (2001:453) och sådana särskilda boenden för funktionshindrade som regleras i 5 kap. 7 § tredje stycket socialtjänstlagen och 9 § 9 punkten (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade. Se prop. 2011/12:61 s. 11 ff., 19.

2. Prop. 2009/10:125 s. 56.

3. Servering av alkohol är enbart till för den boende och besökare till denne, exempelvis anhöriga, andra närstående eller andra personer som besöker den boende. Se prop. 2011/12:61 s. 22.

Egenkontroll av alkoholservingen

Den som har alkoholserving på ett särskilt boende ska göra en särskild kontroll (egenkontroll) av servingen och ta fram ett *egenkontrollprogram* för detta.⁴ Syftet är att undvika problem, som till exempel att överservera, servera personer under 18 år eller andra problem med onykterhet eller oordning.

Det kan vara bra att utse en serveringsansvarig person över 20 år som ska finnas till hands om det blir problem med servingen.

Ett egenkontrollprogram kan utformas på olika sätt. Det som måste finnas med är hur alkoholservingen får gå till och vilka rutiner man har för att undvika problem. Exempelvis kan programmet beskriva hur personalen får information om vilka regler som gäller för alkoholserving. Vidare ska programmet innehålla information om vem som är serveringsansvarig på boendet samt kontaktuppgifter till kommunen. Ett exempel på hur ett egenkontrollprogram kan se ut finner du i slutet av broschyren samt på vår webbplats.⁵

---

4. 8 kap. 1 b § andra stycket alkohollagen

5. www.folkhalsomyndigheten.se/amnesomraden/tillsyn-och-regelverk/tillsyn-alkohol

VILKA REGLER GÄLLER FÖR ALKOHOLSERVERING PÅ SÄRSKILDA BOENDEN?

Ordning och nykterhet

Den som bedriver alkoholserving på ett särskilt boende ansvarar för att ordning och nykterhet råder vid servering samt att skador i möjligaste mån förhindras.⁶ Man får inte servera alkoholdrycker så att de boende och deras gäster blir störande eller onyktra.

Alkohol ska serveras på ett ansvarsfullt sätt, och de boende och deras gäster ska heller inte uppmanas att beställa alkoholdrycker.⁷ Priset på en alkoholdryck vid servering ska inte vara lägre än inköpspriset för drycken plus ett rimligt påslag. Prissättningen får inte främja försäljning av drycker med hög alkoholhalt.

6. 3 kap. 5 § samt 8 kap. 20 § alkohollagen (2010:1622).

7. 8 kap. 21 § alkohollagen.

Åldersgräns 18 år

Alkohol drycker får inte serveras till personer under 18 år, och det gäller även på ett särskilt boende.⁸ Det har ingen betydelse om den minderåriga är där tillsammans med en målsman eller inte.

Är det tveksamt om en person verkligen är över 18 år? Då ska personalen begära att få se legitimation, och om personen inte visar någon legitimation ska personen inte serveras alkohol drycker. Den som serverar alkohol till en minderårig kan dömas till böter eller fängelse.⁹ Om det uppstår några problem vid alkoholserveringen, t.ex. att en person inte vill eller kan visa legitimation, är det bra om det finns en serveringsansvarig person på plats vid boendet som kan hjälpa till.

Påverkade personer

Det är inte tillåtet att servera alkohol drycker till någon som är märkbart påverkad av alkohol eller andra berusningsmedel.¹⁰ Om en märkbart berusad eller på annat sätt påverkad person vill bli serverad alkohol är det bra om den serveringsansvarige personen finns i närheten för att kunna hjälpa till.

Marknadsföring

Vid marknadsföring av alkohol drycker till konsumenter ska särskild måttfullhet iakttas. Reklam eller annan marknadsföringsåtgärd får inte vara påträngande, uppsökande eller uppmana till bruk av alkohol. Marknadsföringen får inte heller särskilt rikta sig till, eller skildra, barn eller ungdomar som inte har fyllt 25 år. Marknadsföring av alkohol drycker regleras i alkohollagen.¹¹

---

8. 3 kap. 7 § alkohollagen.

9. 11 kap. 9 § alkohollagen.

10. 3 kap. 8 § alkohollagen

11. 7 kap. alkohollagen

Ingripande från kommunen

Kommunen är tillsynsmyndighet över alkoholservering på särskilda boenden. Om den som bedriver alkoholservering på ett särskilt boende inte följer de allmänna bestämmelserna i alkohollagen om ordning och nykterhet, åldersgränser eller utlämnande av alkoholdrycker till påverkad person, kan kommunen förbjuda fortsatt servering. Ett förbud gäller i sex månader från det att den som bedriver serveringen har tagit del av beslutet. Om kommunen bedömer att ett förbud är en för kraftig åtgärd kan personen få en varning i stället.¹²

Om alkoholserveringen fortsätter trots ett förbud kan den ansvariga personen dömas till böter eller fängelse.¹³

---

12. 9 kap. 20 § alkohollagen.

13. 11 kap. 9 § alkohollagen.

FÖRSLAG PÅ RUTINER

Egenkontrollprogram för alkoholserving på särskilda boenden

Egenkontroll krävs vid alkoholserving på särskilda boenden. I kontrollen ingår att ta fram ett särskilt program (egenkontrollprogram), med bland annat serveringsverksamhetens rutiner och dokumentation om hur serveringsverksamheten kan kontrolleras. Programmet kan exempelvis ange vem som är serveringsansvarig, vilka serveringstider man har och vad alkoholdryckerna kostar. Vidare kan det i programmet också stå hur personalen ska inhämta information om alkohollagens bestämmelser, hur åldersgränsen ska kontrolleras och hur man kan hantera situationer med oordning och onykterhet.

Ett egenkontrollprogram ska alltså stödja kontrollen men bör även fungera som ett viktigt underlag för kommunen vid tillsyn.

Stöd och utbildning av personal

En företagare som bedriver alkoholserving bör ge personalen den information och det stöd som behövs för att den ska känna till och följa alkohollagens regler samt anslutande föreskrifter.

Hantera intressekonflikter

Personal på boendet kan hamna i en situation där individens självständighet krockar med vårdbehovet, t.ex. om någon vill dricka alkohol trots att läkare säger att han eller hon bör låta bli. Kom då ihåg att individen har ett eget ansvar och att hans eller hennes beslut måste respekteras. Samtidigt bör alla i personalen känna till de restriktioner som gäller för de boende. Om det blir aktuellt kan man avråda personen från att köpa alkohol och dokumentera det som har hänt. För underlätta vid konflikter är det bra med tydliga rutiner för hur man ska hantera sådana situationer.

Några goda råd och viktiga frågor

- Egenkontrollen bör ske kontinuerligt.
- Programmet för egenkontroll bör vara uppdaterat och aktuellt.
- Hur dokumenteras egenkontrollen?
- Hur bokförs inköp och försäljning?
- När och hur utbildas personalen och vilken information ingår i utbildningen?
- Hur dokumenteras utbildningstillfällena?
- Hur informeras de boende och deras besökare om till exempel åldersgränser?
- Hur genomförs ålderskontrollen?
- Får personal under 18 år särskilt stöd i arbetet med servering?
- Vilka interna åtgärder finns om serveringsrutinerna inte följs?
- Hur hanterar personalen en situation där den boende vill dricka alkohol trots att läkaren avråder från det?
- Hur avgör personalen vad som räknas som den boendes personkrets? Det vill säga att endast den boende och dennes besökare serveras – inte allmänheten.

På följande sidor ger vi förslag på hur ett egenkontrollprogram kan utformas. Mallen finns även på www.folkhalsomyndigheten.se.

FÖRSLAG PÅ UTFORMNING AV EGENKONTROLLPROGRAM

Särskilt boende

Namn på särskilt boende	
Gatuadress	
Postnummer och postort	E-post
Kontaktperson vid boendet	Telefon

Driftansvarig för serveringen

Firmanamn (AB, HB, enskild firma, kommun etc.)	Organisationsnummer/personnummer
Firmatecknare	

Upprättande av program

Program upprättat (ange datum)	Program senast uppdaterat (ange datum)
--------------------------------	--

Marknadsföring

Vid marknadsföring av alkoholdrycker till konsumenter ska särskild måttfullhet iakttas. Reklam eller annan marknadsföringsåtgärd får inte vara påträngande, uppsökande eller uppmana till bruk av alkohol. Marknadsföringen får inte heller särskilt rikta sig till, eller skildra, barn eller ungdomar som inte har fyllt 25 år. Marknadsföring av alkoholdrycker regleras i alkohollagen.

Finns marknadsföring av alkoholdrycker på boendet och uppfyller den kravet på måttfullhet?

Beskriv i text hur det ser ut på boendet.

Åldersgräns och överservering

Alkohol drycker får inte lämnas ut till den som är minderårig eller till den som är märkbart påverkad av alkohol eller andra berusningsmedel.

Vilka rutiner finns för att säkerhetsställa att man följer detta?

Nämna några situationer då det kan vara svårt att följa bestämmelserna om åldersgränser, hantering av berusade personer, avvísningar m.m.

På vilket sätt hanteras problematiska situationer? Vad gör personalen om en person t.ex. inte kan eller vill visa legitimation, är märkbart påverkad av alkohol eller annat berusningsmedel eller stör ordningen?

Vilka interna åtgärder ska vidtas om personalen inte följer serveringsrutinerna?

Dokumentation

Hur dokumenteras egenkontrollen?

- Rapporter (se bilagor 1 och 2) som regelbundet uppdateras.
- Mötesprotokoll från till exempel arbetsplatsträff:
- Annat:

Personal

Vem är serveringsansvarig?

Begränsning av serveringspersonal

Skriv namnet på de i personalen som får servera alkohol.

Stöd och utbildning av personal

En företagare som bedriver alkoholservering bör ge personalen den information och det stöd som behövs för att den ska känna till och följa alkohollagens regler samt anslutande föreskrifter.

På vilket sätt informeras eller utbildas personalen om kravet på ålderskontroll och övriga bestämmelser vid alkoholförsäljning?

- Personalmöte
- Informationsblad
- Intern utbildning
- Extern utbildning
- Annat:

Hur ofta informeras eller utbildas personalen om kravet på ålderskontroll och övriga bestämmelser vid alkoholservering?

- Vid nyanställning.
- Minst en gång per år.
- Annat:

Beskrivning av övriga rutiner

Övriga rutiner kan t.ex. gälla serveringslokal, serveringstider, inköp och förvaring av alkohol. Dessa rutiner är viktiga för att upprätthålla kravet på ordning och nykterhet på serveringsstället.

--

Underskrift av den som bedriver serveringsverksamheten

Ort och datum
Underskrift
Namnförtydligande

Bilaga 1. Avvikelsedokumentation

Dokumentation om avvikelser kan användas av personalen för den interna dokumentationen och för att följa upp avvikande händelser som uppstått i samband med alkoholserving.

Obs! Dokumentationen behöver inte skickas till kommunen utan kan komplettera annan avvikelserapportering i samband med exempelvis *lex Sara*- eller *lex Maria*-anmälningar.

Särskilt boende

Uppgiftslämnare

Typ av incident

Tillfälle för incident – datum/tid

Beskrivning av händelseförlopp och orsak

**Beskriv vilka åtgärder som har vidtagits. Har en fastställd åtgärdsplan följts?
Vilka egna initiativ har tagits?**

--

**Beskriv er reaktion. Har situationen hanterats på ett korrekt sätt?
Vad kan göras bättre till nästa gång?**

--

Signatur - uppgiftslämnare

Datum

--	--

Bilaga 2. Information till personalen

Det är viktigt att samtlig personal på boendet känner till vilka regler som gäller för att servera alkoholdrycker på särskilda boenden samt varför reglerna bör följas. Därför behöver personalen regelbundet informeras och uppdateras om alkohollagens bestämmelser. Nyanställd personal bör tidigt få veta vad alkohol-lagen innebär och hur verksamhetens rutiner enligt denna lag ser ut.

För att komma ihåg när anställda har informerats kan det vara lämpligt att fylla i deras namn i en checklista, se exempel nedan. Personalen kan förslagsvis själva fylla i datum då de senast deltog i något informations- och/eller utbildnings-tillfälle samt kvittera med en signatur.

Namn	Datum	Datum	Datum	Datum

Denna informationsbroschyr beskriver vilka regler som gäller för servering av alkoholdrycker på särskilda boenden och ger förslag på rutiner runt serveringen. I broschyren finns även exempel på hur ett egenkontrollprogram kan vara utformat.

Broschyren riktar sig till dig som är ansvarig för, eller som arbetar på, ett särskilt boende.

Folkhälsomyndigheten